

לפגוש סרוגייט: המקרה של מארק אובריאן

טלי קורל 20.06.13

טלי קורל על הרעיון של טיפול במין בעקבות הסרט "מפגשים"

כל אימת שהיו לי מחשבות או רגשות מיניים, הרגשתי מואשם ואשם. אף אחד במשפחתי מעולם לא דיבר על סקס בסביבתי. הגישה שספגתי הייתה לא כזו שלפיה אנשים מנומסים לא מדברים על סקס, אלא כזאת שלפיה אף-אחד לא מדבר על סקס. לא הכרתי אף אחד מחוץ למשפחה שלי, ולכן הקוד הזה השפיע עליי בעוצמה, שכנע אותי שאנשים צריכים להתאים את עצמם למיניות של ברבי וקן, ושנחנו צריכים להתנהג כאילו אין לנו 'למטה' שם למטה.

במאי 1990 פירסם המשורר והעיתונאי האמריקאי מארק אובריאן מאמר אוטוביוגרפי וחושפני במגזין האמריקאי *The Sun*. במאמר תיאר המחבר, שחלה בפוליו כשהיה בן שש ומאז איבד בהדרגה את יכולת השליטה בגופו מהצוואר ומטה, את הנסיבות שהובילו אותו להיפגש עם סרוגייט, מטפלת במין, בשנת '85, ולחוות לראשונה יחסי מין בגיל 36¹.

שני עשורים לאחר שפירסם אובריאן את המאמר, קורא אותו הבמאי והתסריטאי בן לוין. לוין, שבדומה לאובריאן חלה בפוליו בגיל שש אך בניגוד לו מתנייד בשימוש בקביים, נתקל במאמר והתרגש ממנו עד כדי כך שהחליט לבסס עליו סרט עלילתי. סרטו של לוין, [מפגשים, \(2012\)](#) מציג את אובריאן כאדם אינטליגנטי ורגיש בצורה יוצאת דופן². קטעי שירתו, מכתמיו וציטוטים ממאמרו המפורסם ששימש בסיס לעלילה שזורים בסרט. רגישותו של המשורר היא כדרך הטבע גם קללתו: על-פי מילותיו שלו, וכן בסרט, אובריאן מודע היטב לחומרת מצבו. במאמרו הוא הגדיר עצמו כאדם מופנם, אנטי-סוציאלי, מכוער, "מעוות", "דפוק", שגורלו נגזר עליו משמים על-ידי "אל אכזר".

אובריאן היה קתולי אדוק באמונתו והפחד מפני האל היה שגור בחייו, אך גדולים מכך היו הפחד והבושה מפני הוריו, שרדפו אותו בדמות מחשבות-שווא בלתי פוסקות. במאמרו הוא מתאר "אימה מוחלטת": "גם כשלא חייתי עמם יותר, המשכתי לחיות עם תחושה של נוכחותם חסרת הרחמים בחיי, ושל גיבוי כל מיניות באשר היא, ושלי בפרט. בדמיוני, הייתה להם יכולת על-טבעית לדעת מה אני חושב, והיה להם את הלהט להעניש אותי על חטאי". התסריט של *מפגשים* איננו מתמודד עם שאלת יחסיו המורכבים והקשים של אובריאן עם הוריו, אך מייחד מקום לדת הקתולית, בדמות האב ברנדן, הכומר המבין והאמפתי בכנסייה השכונתית (בגילומו של השחקן ויליאם ה. מייסי מעורר החיבה), כחוט השני החותך בין הרצון הפנימי-הטבעי של אובריאן למין, לבין האיום הממסדי-דתי, המלאכותי, שממנו צריך לקבל אישור והכרה. החיץ החילוני-דתי מוצג באמצעים סמיוטיים, אסתטיים וסמנטיים צפויים ואף מיושנים: קדושה דתית – ובתוך כך קדושת התא המשפחתי – ובתוליות לעומת זנות; אטימות מחשבתית ופרדיגמטיות לעומת פתיחות, אותנטיות וספונטניות; ישוע, האב המאשר, ומריה, הקדושה בבתוליותה הנצחית.

אובריאן מקבל את הדין "משמים" ולא מפתח תיאוריות כלשהן של התנגדות ועימות עם הגורל או עם שנאתו העצמית. אפשר ללמוד ממאמרו שתמיד הרגיש אישור לעיוותו מהחברה, שכן היה "מאוהב גם בנשים וגם בגברים, אבל הם מעולם לא השיבו לי אהבה (...). הטלתי ספק גדול בזכות שלי להיות נאהב. התסכולים המיניים שלי נדמו לי כמו עוד קללה שנגזרה עליי על-ידי אלוהים אכזרי". עוד הוא כותב בכנות נוגעת ללב: "כשלמדתי יותר על [מה] סרוגייט, התחלתי לחשוב שאולי סרוגייט יכולה לעזור אפילו למישהו דפוק ומוגבל כמוני". אולם הסרט לא משקף ולו במעט את עוצמת הפטאליזם שאפיין את חשיבתו של מארק. תחת זאת הוא משתמש בסימבוליקה הנוצרית כחיץ מרכזי בין נכות, במלוא מובנה, לבין הגשמה; כאשר שריל כהן גרין, הסרוגייט (בגילומה של הלן האנט), מראה לאובריאן את השתקפות גופו במראה, זוויית הצילום ממסגרת אותו מתבונן בעצמו, צנום, גוו מעוקם, ידיו שמוטות לצדיו כתותבות, סדין לבן מכסה את חלציו, כייצוג ציורי של ישוע המת. אפשר לטעון

שסרט מסחרי באורך של שעה וחצי לא יכול ולא מחויב להתמודד עם כל הסוגיות באשר הן. זו אולי פשרה ש"עוברת מסך", אבל היא לא מייצגת נאמנה את חייו של אובריאן.

מתוך "מפגשים". לא מייצג נאמנה את חייו של אובריאן

לקח נוסף נלמד: סקס הוא חלק מחיי היום-יום, ולא פעילות השמורה לאלים, לאלות ולכוכבי רוק. הבנתי שזו יכולה להיות חלק משגרת חיי אם אלחם נגד השנאה העצמית שלי והפסימיזם שלי.

בשל חייו ההרמטיים מבחינה מינית ורומנטית, בעיני אובריאן סקס הוא נחלת העולם האחר, הזר. במאמרו הוא מספר: "במפגשים עם גברים ונשים נשאי מוגבלויות ופעילים מינית, הרגשתי מרוחק, כאילו הייתי אנתרופולוג שמראיין צידי ראשים בעוד אני מתאמץ לשמור על עמדה משקיפה ניטרלית של סוציולוג. נכה בעצמי, אבל גם בתול, קינאתי בהם נורא." בסרט, ייצוג הטיפול המיני מפרק את מעשה המין לשברי שברים, מתנקם ומפרידם למרכיבים. כמו אובריאן, הצופים לומדים לראות מין כסוג חדש של פעילות פיזית. אולם הפעילות הפיזית של הגוף לא באמת קיימת בוואקום; זהו לא רק מדע המין גרידא. הסרט כולו שזור במשמעויות ובמטענים שמייחסות הדמויות למגע. ההצהרות שרובריאן והסרוגייט מביעים זה כלפי זה רחוקים מאוד מהגדרה סטרילית של "טיפול באמצעות סרוגייט".

מיהי הסרוגייט?

בעוד מארק מתלבט אם להיפגש עם סרוגייט, הוא נתקל בתוכנית טלוויזיה שבה מתראיינים סרוגייט'ס, וכך הוא מתאר זאת: "בטוק-שואו התארחו שני סרוגייט'ס. צפיתי בחשדנות: האם סרוגייט'ס הם בדיוק כמו זונות? אמנם הם מתבלים את עיסוקם בפסיכולוגיה, אבל האם הם לא עושים את אותה עבודה? הם לא נראו כמו הסטריאוטיפ שלי של זונות".

הקוד האתי של ה-IPSA (אגודת הסרוגייט העולמית) מציין (בסעיפים 6 ו-7) כי הסרוגייט צריכה "להכיר במגבלות תפקידה", ואם תרצה "ליישם שיטות טיפוליות אחרות" היא חייבת לעשות זאת רק "באישור מפורש של המטפל ותחת הנחיותיו ופיקוחו". זאת גם כאשר לסרוגייט "הכשרה טיפולית, רישיון לטיפול ותעודות המעידות על השכלה רלוונטית." סעיף 14 מציין כי עליה לרכוש "השכלה רלוונטית" (אך לא מפרט מושג עמום זה). שאלתי את עו"ד יערה רשף, שכתבה עבודת תזה בנושא: השלכות משפטיות של טיפול מיני באמצעות פרטנר חלופי בראי הפמיניזם המשפטי (2011) – מהבודדות שנכתבו בארץ בתחום – על תפקידיה ודמותה המקצועית של הסרוגייט.

ממחקר עולה כי תפקיד הסרוגייט להיות מדריכה שאיננה חייבת בשום הכשרה מקצועית. כתבת "היא איננה נתפסת בקרב הפרופסיה המקצועית כמטפלת של ממש... וזאת כדי שהמטופל יוכל לראות בה בת-זוג אידיאלית." בסרט, שריל כהן גרין מוצגת בצורה חד-משמעית כבעלת השכלה אקדמית גבוהה במקצוע הטיפול הקליני. צופה מן השורה יכול להסיק בקלות כי מטפלות-סרוגייט הן פסיכולוגיות או פסיכיאטריות בהכשרתן, שעושות עבודה זו כעבודה

"צדדית", נוספת או שוות ערך לכל עבודה קלינית טיפולית אחרת [יש גם לציין שבאתר האישי של שריל כהן גרין היא מציינת כי היא סקסולוגית מוסמכת, בעלת דוקטורט במיניות האדם, ועוסקת מזה 20 שנים בחינוך מיני, ושלושים שנים כסרוגייט].

"ככלל, אוכלוסיית הסרוגייט'ס הינה אוכלוסייה משכילה באופן יחסי. ממחקר עומק שנערך בישראל עלה כי 80% מהמשתתפות בעלות תואר אקדמי ו-20% בעלות תואר שני. 80% אמהות לילדים. כולן מגדירות את עצמן כחילוניות. חלקן גרושות וחלקן רווקות. אולם הטרמינולוגיה בזכות הסרוגייט, לפיה מדובר במקצוע לגיטימי לכל דבר ועניין אשר חוסה תחת אצטלה רפואית לגיטימית, היא טרמינולוגיה מתעתעת במתכוון. השימוש במונחים רפואיים-טיפוליים והעובדה כי המפגשים בין הסרוגייט לפונה מתקיימים בתוך קליניקה מטשטשים את ראייתנו כאילו אכן מדובר בטיפול קליני רפואי לכל דבר ועניין.

הטרמינולוגיה הזאת אף נועדה לדעתי לסמא את עיניהן של הסרוגייט'ס עצמן. מחקר עומק רחב-היקף שנערך בארץ מצא כי סרוגייט'ס שהתחילו בעבודה זו נהנו בתחילתה מתחושות של הילה והעצמה בזכות הטרמינולוגיה האופפת אותה, אך לאחר זמן מה מסיום העבודה נמצאו אצלן סימפטומים דומים לאלה הנמצאים אצל שורדות זנות – כגון פוסט טראומה, דיכאון, ותחושת אין אונים. טרמינולוגיית ההצדקה דומה במידת מה לטרמינולוגיה אשר מנסים לעשות בה שימוש בנוגע לזנות – זנות הינה ככל עבודה, העוסקות בזנות זכאיות לחופש העיסוק, אין לזלזל במידת האוטונומיה ובזכות הבחירה של העוסקות בזנות לבחור את עיסוקן, וכיוצא באלה. לא פעם שומעים נשים הנמצאות במעגל הזנות אומרות משפטים אלו ממש. אולם, כשמראיינים במחקרי עומק ניצולות זנות מתגלים פעם נוספת אותם סימפטומים קשים, המופיעים בדרך כלל בקרב הלומי קרב, והטרמינולוגיה ששירתה אותן בהתחלה אינה משרתת אותן עוד אלא להפך – הן מתנערות ממנה בכל תוקף".

[על סיומו של הטיפול הראשון:] היא יצאה מהמיטה, הלכה למקלחת ואז התלבשה... היא הוציאה יומן פגישות מהתיק ואמרה לי שבפעם הבאה היא רוצה שנעבוד על חדירה.

[אחרי הפגישה של "החדירה המוצלחת":] אתה חושב שיש עוד מה להרוויח מפגישה נוספת? – לא, אמרתי, מוקל מכך שלא אצטרך להוציא עוד כסף. היה לי בדיוק מספיק לקנות מיטת פוטון. וחוץ מזה, היה לי משגל עם חדירה. מה עוד נשאר לעשות?

כמו לבקשת הצופים, סיפוק סקרנותם והשאלה המתבקשת – אז מה ההבדל ביני, הסרוגייט, לבין זונה? – מספרת כהן גרין כמצטטת נאום שהוכן מראש ונאמר אין-ספור פעמים ועורכת הבחנה בינה לבין זונה – "אין לי שום דבר נגד יצאניות", אומרת כמתגוננת, אבל, בניגוד אליהן, "אתה לא צריך לשלם לי מראש, ומספר המפגשים בינינו מוגבל". עוד היא מוסיפה, ההבדל בינה לבין זונה הוא ש"יצאנית רוצה לקוח חוזר." כשאובריאן רוצה לשמוע על אודותיה, היא משיבה בלקוניות – "אני אדם מאוד פרטי. יש לי עולם פרטי וזה כל מה שאתה צריך לדעת." בתזה מציינת רשף כי לסרוגייט אסור לפי עקרונות השיטה למסור כל מידע מזהה והיא חייבת לשמור על ניתוק. היא נדרשת לספק סביבה "תומכת ומרגיעה", "להפגין ביצועים מיניים מרשימים ומספקים", "לספק את המטופל", ו"להגיב אליו במשיכה".

מעבודתה של רשף עולה, שגם במה שמוגדר "זנות טיפוסית" מחקרים מצאו שלקוחות טוענים טענות הדומות דמיון מעניין ללקוחות של "פרטנריים חלופיים" [הנתונים מתבססים בעיקר על עבודתה של ליאת יעקובוב-עברי, חווית העיסוק של נשים שהן סרוגייט בטיפול מיני (2009)]: הם מתקשים ביצירת מערכות יחסים, ומונעים מפנטזיות אודות "הזונה טובת הלב" או "המרפאה במין", וכן מהצורך בחום אנושי. רבים מהם משתפים את הזונה בבעיותיהם ומצפים לכתף תומכת. הנשים שעבדו בזנות העידו שהן תופסות את העבודה כטיפולית ברובה: אחת העידה על עצמה שהיא "עובדת סוציאלית פיזית" ואחרת טענה ש"מדובר ב-90% דיבור ו-10% מין". טענת "הרוב דיבור ומעט מין" היא אחת הטענות השכיחות של מטפלים מיניים בזכות 'הטיפול בפרטנר חלופי'.

מחקרה של יעקובוב-עברי מצא עוד, כי נשים בסרוגייט נחשפו לחוויות אלימות הדומות לשל נשים בזנות טיפוסית, ובהם ציניקניות כלפי הסרוגייט, הטחת עלבונות, וכפיית מגע פיזי לא נעים. בראיונות עם הסרוגייט'ס אין התייחסות לאלימות קיצונית, כמו זו שחוות נשים בזנות טיפוסית (דקירות, זעזועי מוח כתוצאה מהכאה, דימומים וקרעים וגינאליים, ועוד). כמו כן נמצא כי רבות מהסרוגייט'ס שהתראיינו לעבודתה של יעקובוב-עברי סיפרו על נוהל של אימוץ שם בדוי ודיסאינפורמציה מכוונת מול המטופל. אך לא רק מולו: אותן נשים, "פרטנריות חלופיות", לא שיתפו גם את בני משפחתן ומעגל חבריהן. הן הסוו את עיסוקן וטוו סיפורי כיסוי. הסודיות היא מרכיב עיקרי בפרקטיקת הסרוגייט, כותבת רשף, והקפדה על כך נובעת מההכרח לשמור על דיסקרטיות הטיפול.

"זה סוג של שני סוגים של אני", "עם מטופל שלך את בפיקציה אמיתית" (עדויות נשים שעבדו כסרוגייט, מתוך מחקרה של יעקובוב-עברי). רשף מביאה ציטוטים אלה ואחרים, המדגימים כי נשים שעבדו כפרטנריות חלופיות היו מודעות לכך שכדי "לתפקד טוב יותר" הן היו חייבות לבצע אוטומוסגסטיה עמוקה. הניתוק העצמי התקיים במובן של הפרדה בין מטופל למשנהו, ובהפרדה בין העיסוק כסרוגייט לבין החיים "האמיתיים", הפרטיים. בקרב נשים בזנות "טיפוסית", מנגנונים דיסוציאטיביים משרתים אותן לאותן מטרות בדיוק, ובמקרים רבים הנטייה להתנתק נטועה עמוקה בטרואמה מינית.

את מצטטת בעבודתך את מרתה נוסבאום, שאמרה כי רובנו "נוטלים כסף עבור השימוש בגופנו. פרופסורים, פועלי ייצור, עורכי דין, זמרי אופרה, רופאים, מחוקקים...וגם נשים בזנות." וכי הבדלים בין זנות לבין עיסוקים אחרים הם מינוריים ושוליים, וההבדל המרכזי הוא הסטיגמה שנלווית לזנות ולא לעיסוקים אחרים.

"אני מסכימה עם הסופרת הפמיניסטית קייט מילט, שביקרה את התפישה 'הליברלית' ממורשת נוסבאום. אליבא דמילט, יחסי מין לא מתרחשים בחלל הריק. מן הצד הם נראים כפעילות ביולוגית-פיזית גרידא, אבל הם מייצגים ומשקפים מיקרוקוסמוס של יחסים היררכיים-מגדריים. מילט כותבת: "[המשגל] מקובע עמוק כל כך בהקשר רחב של יחסי אנוש, עד שהוא משמש כמיקרוקוסמוס טעון, המכיל את מגוון העמדות והערכים המרכיבים תרבות. הוא עשוי, בין השאר, לשמש דגם של פוליטיקה מינית במישור האינדיווידואלי, המבוססת על הצרכים והערכים של הקבוצה השולטת, ומוכתבת ברוח הדברים שחברי הקבוצה הזאת מטפחים אצלם עצמם ורוצים לראות אצל הקבוצה הכפופה להם."

אחת ממטרותיה המוצהרות של רשף בעבודתה היא לאזן את השיח המחקרי שמדגיש ומפאר השלכות חיוביות של "טיפול באמצעות סרוגייט" על מטופלים, אך מתעלם מהשלכות שליליות על המטופלים, וביתר דיוק, על המטפלות. רשף כותבת: "טרם נעשה ניסיון אמיתי להתמודד עם הבעיות המטרודות העולות מיישום פרקטיקה זו. המחקרים שנעשו בדבר יעילות הפרקטיקה על חייהם של המטופלים נערכו על ידי מטפלים מוסמכים המפעילים אותה ומתפרנסים ממנה. לדעתי, בלתי אפשרי שלא לתת על כך את הדעת. חובת הנאמנות של מטפלים אלה צריכה להיות מכוונת לא רק לרווחת מטופליהם אלא גם לסרוגייט העובדות בשירותם, דווקא מאחר שהן נדרשות לפעילות פיזית אינטימית. התעלמות מחקרית מנשים אלה מטרידה וגורמת לחששות בדבר שימוש בהן וניצולן. תחושה זו של ניצול ציני תוך התעלמות שיטתית מהן כבנות אנוש, מייצרת את הממצאים החיוביים העולים מהמחקרים הרבים בדבר האפקטיביות של הפרקטיקה. זו לא תוכל לעלות לכדי טיפול רפואי לגיטימי כל עוד חוויתן של נשים אלה מושתקת ולא נעשה ניסיון אמיתי לחשוף אותה ולטפל בבעיות הקשות ובחשד הממשי לניצול."

למה מוסדות שיקום לנכים מלמדים אנשים מוגבלים כיצד לתפור ארנקים ולבשל, אבל לא איך להתמודד עם דימוי עצמי פגום של מטופל (...). אני יודע שיכולתי לשנות את התפיסה העצמית שלי כטיפש מבולבל והססני, לא רק באמצעות סקס עם מישהי, אלא בכך שהייתי נוטל שליטה על חיי הייתי סומך על עצמי מספיק כדי לבצע החלטות.

מארק אובריאן היה חולה פוליו שהיה משותק מצווארו ומטה ולא היה מסוגל אפילו לענג את עצמו מינית. כמוהו חיים מוגבלים אחרים בנכות מלאה, אם כתוצאה ממלחמה, מומים מולדים או ממחלות ניווניות. אנשים אלו לא מקיימים פרקטיקות חברתיות כמו אלה של האדם הממוצע, אך יש להם יצר מיני נורמלי. האם לדעתך את הרצון והיצר שלהם למגע מיני הם יכולים לפתור באמצעות טיפול שיחתי פסיכותרפי?

"התועלת האישית של אנשים פרטניים מתגמדת אל מול הנזקים העצומים – הן הנזקים הקונקרטיים לנשים עצמן והן הנזקים החברתיים. בל נשכח כי מחקרים איששו הלך וחזור שעל הסרוגייט להתמודד לא פעם עם אלימות, ועם דרישות מיניות קיצוניות כחלק מציפיות 'התפקיד'. בעיקר, הן נדרשות לבצע פעילויות מיניות שאינן מהנות עבורן וזאת עבור 'מטופלים' שאינם מושכים אותן. למרות הרטוריקה העיקשת – מין הוא חלק מהותי ואינטגרלי מ'טיפולי הסרוגייט'. כשבוחנים את הרקע ואת השאלה מדוע נשים אלה הגיעו לעבודתן כסרוגייט, מגלים שביסוד החלטתן עמדו גם קשיים כלכליים שלצדם רקע של מערכות יחסים מורכבות עם גברים, ודי באלה כדי להזכיר את הדמיון לנשים במעגל הזנות. מלבד זאת, במערך הסרוגייט גלומים גם נזקים חברתיים ולא רק נזקים אישיים לסרוגייט עצמה. מדובר במערך המקדש פרקטיקה שכל יסודה הינה קידוש 'ריפוי מיני' עבור גברים – שכן רוב הסרוגייט הן נשים ורוב ה'מטופלים' הם גברים, בדומה לזנות שבה רוב הזנות הן נשים ורוב הלקוחות הם גברים. נשים נתפסות ככלי לריפוי וסיפוק מיני שניתן לעשות בו שימוש על ידי גברים תוך קנייתן בכסף. הדבר מאשש ומשמש את הפערים המגדריים ואת אי השוויון בחברתנו".

אובריאן מסיים את מאמרו במילים אלה:

בקריאה שנייה של חיבורי, הוכיתי בתדהמה מכמה אופטימי הייתי, כשקיוויתי שהחוויה שלי עם שריל תשנה את חיי. אבל חיי לא השתנו. אני ממשיך להיות מבודד, חלקית בגלל מחלת הפוליו שלי, שמכריחה אותי לבלות חמישה או שישה ימים בשבוע בריאת ברזל, וחלקית בגלל האישיות שלי... אני שואל את עצמי למה לטרוח. ואני לא יכול. לא עוד. מה שמותר אותי באותו מקום שהייתי בו לפני שפגשתי את שריל. התשוקה שלי לאהוב ולהיות נאהב מינית מעומתת על ידי הבידוד שלי והפחד לפרוץ אותו. הפחד שלי הוא כפול: אני פוחד לחוות רק דחיות, ובאותה מידה אני פוחד להתקבל ולהיות נאהב. במידה וזה כן יקרה לי מאוחר יותר בחיי, אני אקלל את עצמי על כל הזמן ועל החיים שבזבזתי.

טלי קורל היא רכזת פעילים במכון תודעה, עמותה הפועלת לסיוע לנפגעות ולנפגעי תעשיית המין

1 המקומות בהם ציטטתי את אובריאן הם תרגום שלי מתוך המאמר: On seeing a Sex Surrogate, By Mark O'Brien, 1990

2 מפגשים (2012) איננו הסרט הראשון שעוסק בחייו הייחודיים של אובריאן. בשנת 1996 צולם העיתונאי והמשורר לסרט תיעודי קצר של ג'סיקה יו, Breathing Lessons, סרט שגרף בשנה העוקבת את פרס האוסקר בקטגוריה לסרטי תעודה קצרים.

<http://www.haokets.org/2013/06/20/%D7%9C%D7%A4%D7%92%D7%95%D7%A9-%D7%A1%D7%A8%D7%95%D7%92%D7%99%D7%99%D7%98-%D7%94%D7%9E%D7%A7%D7%A8%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%90%D7%A8%D7%A7-%D7%90%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%9F>